

rę naujoje aplinkoje, jaučiasi svetimi ne tik jai, bet ir patys sau. Naujoji kūrybinė ir socialinė aplinka nėra tokia palanki, kaip jie įsivaizdavo, ir tai verčia nostalgiskai vertinti situaciją savo gimtojoje šalyje (klasikinis atvejis, kai trauma sukelia nostalgiją). Daugelis privalo susirasti nuolatinį darbą kituose sektoriuose, o tai padarę susitaiko su „sekmadienio kompozitoriaus“ statusu. Nepaisant to, ekonomiais, politikais, psichosocialiniais sumetimais vis tiek gyvena emigracijoje. Tačiau dalis emigrantų, ypač tie, kurie išvyko ankstyvoje jaunystėje, sėkmingai adaptuojasi naujoje terpėje.

***

Lietuva ne mažiau negu Serbija įstrigusi tarp sovietinio socializmo ir vakarietiško neoliberalizmo. Jai būdingi analogiški trauminiai konfliktai tarp nostalgijos buvusiai sistemai ar konkretiems jos elementams ir siekio atsiplėšti nuo praeities, gal net emigruoti. Nors išsamus Lietuvos kompozitorių emigracijos po 1990-ųjų tyrimas nėra atliktas, tačiau galima suskaičiuoti mažiausiai 20 išvykėlių – tarp jų Vyktas Baltakas, Linas Baltas, Diana Čemerytė, Justė Janulytė, Ignas Krunglevičius, Žibuoklė Martinaitytė, Egidija Medekšaitė, Albertas Navickas, Rūta Vitkauskaitė, Dalia Raudonikytė, Justina Repečkaitė ir kt. O juk apstu dar ir „laikinųjų“ emigrantų! Netyrinėta, kiek kompozitorių emigravo iš smalsumo, kiek – iš nusivylimo. Lietuvos kultūros bendruomenės lūkesčiai tiek valstybės, tiek institucijų, tiek visuomenės atžvilgiu labai panašūs į Serbijos, o turbūt ir į daugelio kitų postkomunistinių šalių – norima daugiau pinigų, reikalaujama, kad kultūros politika taptų skaidresnė, tikimasi daugiau dėmesio... Bet argi tik dėl šių trijų dalykų stokos neslūgsta emigracijos srautas? Lietuvą palieka dar jaunesnė, pilnametystės vos sulaukusi karta, pasiryžusi studijuoti, kurti ir siekti karjeros svetur...

Konferencijoje dalyvauta ir tekstas parašytas, gavus Lietuvos kultūros tarybos ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos edukacinę stipendiją. ■

Rūta Gaidamavičiūtė. *Daugeliui liaudies muzika iš savasties jau persikėlė į vartojimo ar stebėjimo sritį. Informacijos amžius yra paradoksaliai nepalankus tam, kad atskirtume, kas vertinga, o kas tiesiog reklaminis „masalas“...*

Daiva Vyčinienė. Turbūt ne kartą esame susimąstę, kad šiandieniniame pasaulyje būti, išlikti savimi nėra lengva. Individuali, kultūrinė, etninė tapatybė glaudžiai susijusi su gimtosios ar gyvenamosios vietos branginimu, jos išskirtinumu, nulemtu ir krašto vaizdžio, ir kalbos (kalbėjimo), ir dainos (dainavimo). Įsivaizduokime būti kaip didžiulį medį, iššaknijusį gimtojoje žemėje. Viena iš jo šaknų yra dainavimo tradicija. Deja, ji sparčiai nyksta, netekusi natūralios gyvavimo terpės. Tradicinis dainavimas, tradicinė muzika nuvertinta, nepastebima, net parodijuojama.

Atrodytų, kuo gi šiuolaikiniam žmogui galėtų būti svarbios liaudies dainos, pats dainavimas? Pradėsiu nuo to, kad esu viena iš tų laimingųjų, kurie gyvena, supami dainų ir sutartinių. Tai pagrindas, kuris leidžia būti savimi, suteikia stiprybės. Daina, dainavimas suartina ansamblicius. Kassavaitinių mūsų susitikimų net nevadinčiau repeticijomis – tai lyg giminės susijimas, pasidalijimas naujienomis, emocijomis, patiriamomis ir išreiškiamomis per dainą. Tai suteikia pilnatvės. Nemažai bendrauju su jaunais žmonėmis ir matau, kad to džiaugsmo, kokį teikia bendras dainavimas, daugelis iš jų nėra patyręs. Tradicinis bendravimo dainomis būdas nyksta ne tik miestuose, bet ir miesteliuose, net kaimuose.

Sausio tryliktąją aš ir mano bendraminčiai jaučiame vidinį poreikį eiti prie laužų ir dainuoti, taip tarsi atkuriame 1991-ųjų sausį patirtą vienybės jausmą. Iškart po šventinio minėjimo prie Parlamento per garsiakalbius paleidžiama muzika – tai įvairios patriotinės dainos, be abejo, tinkamos šiai datai. Tačiau žmonės, pastoviniavę aplink laužus, paniūniavę vieną ar kitą jiems žinomą dainą, netrukus išsiskirsto. Jie lyg ir nebesijaučia esantys Lietuvos gynėjai, kokie buvo anuomet, nes muzikinis, iš dalies ir emocinis fonas sukuriamas už juos. O juk prie Seimo susirenka dauguma žmonių, pakilusių per dainuojančią revoliuciją

PRAEITIES ERDVĖ DABARTYJE

Su etnomuzikologe Daiva VYČINIENE kalbasi Rūta GAIDAMAVIČIŪTĖ

ginti Lietuvos. Dainavimas prie laužų ne tik sutvirtintų istorinę kolektyvinę atmintį, tai būtų ir savotiška muzikos terapija žmonėms, kuriuos vis dar kamuoja potrauminis stresas. Ši būseną slepia ne tik žuvusiųjų artimuosius ar tuos Laisvės gynėjus, kurie nukentėjo fiziškai, – tragiškų įvykių poveikį tebejaučia visa tauta.

Garsinis apipavidalinimas šiuo atveju daro meškos paslaugą. Tai, mano galva, lygiai taip pat netinkama, kaip ir himno įrašas, skambantis per kokią nors svarbią šventę, tarsi „atpalaiduojantis“ dalyvius, kad negiedotų jo gyvai. Šitaip pakertamos aktyvaus bendruomenės dalyvavimo, bendruomeninio dainavimo / giedojimo šaknys. Prisiminkime bažnytinio giedojimo istoriją – Kaune įsteigus vargonininkų kursus ir pradėjus kelti bažnyčių chorų profesionalumą, kaimo bendruomenė mišiose tapo tarsi nebereikalinga, ir tai prisidėjo prie liaudiško giedojimo tradicijos spartaus nykimo...

Taigi, kasmet prie laužų laukiame, kol baigsis garsiakalbių muzika ir galėsime dainuoti patys. Beje, šiemet būrys jaunimo prisiartinio prie mūsų, paklausė, ar galėtų ką nors kartu padainuoti, – ir kiek džiaugsmo, ryžto buvo jų veiduose! Vėl patyrėme stiprų vienybės jausmą. Manau, ir choristai, po koncertų dainuodami sau, ypač visiems gerai žinomą repertuarą, patiria tą patį. O kokia telkianti jėga dainavimas buvo anksčiau kaimuose! Gaila, bet dabar, kai per ekspedicijas paklausiamo kaimo žmonių, kada paskutinį kartą kartu dainavo, atsako, gal su giminėmis per bulviakasį – sėdi prie televizoriaus, žiūri visus serialus iš eilės ir niekur

nebenori eiti. Iš čia ir vienišumas, ir susvetimėjimas, ir visos kitos bėdos.

Buvimas dainoje, giesmėje – tai ir laikas pabūti su savimi, būdas apsisivalyti, išsigryninti. Nejaugi tai liks tik nedidelės žmonių grupės privilegija? Juk tai visiems prieinamas ir visus gaivinantis šaltinis. Kaip sudaryti galimybes bent retkarčiais tą patirti?

Gera žinoma dainas, kurios apimtų didesnę bendruomenę, galima sakyti, visą tautą, svarbu dainuoti per valstybines, kitas šventes, bet gal net svarbiau nepamiršti savo krašto dainų. Juk daina ne šiaip sau muzikos kūrinys, išmokstamas tik tam kartui, ji turi labai giliai etnines šaknis. Dainos (jų intonacijos) glūdi giliai pasąmonėje kaip tarmė, kaip kraštovaizdis, kaip vietinio maisto skonis... Intonacijų, būdingų žemaičiams, nerasi dzūkuose ir atvirksčiai. Dainos buvo kasdieninio bendravimo dalis, pavyzdžiui, vakarais atsipučiant po sunkių darbų, ir esminis įvairių švenčių sandas, dažnai net sakralus bendravimo lygmuo. Tarkim, anksčiau per vestuves žmonės daugiau dainuodavo negu šnekėdavo. Kiekvieną vestuvių epizodą – mergvakarį, didvakarį, dovanojimą, gaubtuvės ir t. t. – palydėdavo tam tikras dainų „rinkinys“. Vestuvės nelaikytos pramoga – tai buvo vienas iš svarbiausių gyvenimo ritualų... Šiandieninė kaimo bendruomenė, prarasdama dainavimo drauge įprotį, praranda ir dvasingumo pamatą. Krinta į akis didelis neatitikimas tarp tarmės vartojimo ir tradicinio dainavimo kaimuose, miesteliuose. Tarmių metais (2013)

kalbininkai, atlikę Lietuvos tarmių gyvybingumo tyrimus, nustatė, kad kaimuose ne tik senieji gyventojai, bet ir jaunimas, net vaikai dar puikiai moką tarmiškai. Aišku, šiek tiek kinta tarmių ribos – tai įprastas reiškinys. Taigi tarmiškas kalbėjimas tebėra natūrali etnokultūrinių regionų gyventojų bendravimo priemonė, geriausias būdas išreikšti mintis, jausmus. Tačiau to negalima pasakyti apie tradicinį dainavimą – tie patys žmonės, ypač jaunesnės kartos atstovai, nors kalba tarmiškai, visiškai nebedainuoja savo krašto dainų, jas išstūmė įvairios populiaros dainos, girdimos per TV, per radiją (antai prieš dešimtį metų Žemaitijoje garbaus amžiaus dainininkės estradinę dainą „Žalioj stotelėje“ jau pateikė kaip vietinio repertuaro pavyzdį).

Taigi per kalbą vietinis gyventojas dar yra tikrasis tos vietos žmogus, o per muziką – estradinę (beje, dažnai rusišką) ar pasaulinį poplą – globalaus pasaulio atstovas. Atrodytų, na ir kas čia tokio? Lyg ir nieko baisaus. Tačiau, kaip žinoma, už kalbą atsakingas kairysis smegenų pusrutulis, už muziką – dešinysis, tad vienas tarsi veikia „vietiškai“, o kitas – „kosmopolitiškai“. Tarsi koks asmenybės susidvejinimas – ar ne todėl tiek daug nelaimingų žmonių, nerandančių savo kelio, neturinčių tvirto pagrindo po kojomis? Gal subanaliniu šį klausimą, bet kažkas mūsų kaimuose ne taip...

Lietuvių muzikalumas apskritai mažėja. Kiek žinau iš kolegų, dirbančių muzikos mokyklose, pastaruoju metu ateina vaikai, kurių klausia visiškai nelavinta. Jau net nekalbu apie prigimtinį turavojimo (dainuojant daugiabalses dainas) jausmą, kurį dar turėdavo mano karta. Dabar net Muzikos akademijos studentas, išgirdęs tradicinės aukštaitiškos dainos melodiją, nebeturi įgimto pajautimo (savotiško aukštaitiško instinkto), kad tai melodijai būtina pritarti, tradiciškai ji tiesiog negali gyvuoti be pritarimo. Tačiau kaip pritarti, jie jau nebežino! O juk bet koks kaimo žmogelis, išgirdęs tokią melodiją, tuoj pat intuityviai ima turavoti (aš, nors nesu tikras kaimo vaikas, vis dėlto irgi neišveriu ir skubu pritarti, net nežinodama žodžių). Dabartiniai studentai, kad padainuotų dvibalsę dainą, visų pirma turi išmokti iš natų abu balsus kaip „savarankiškas“

melodijas, kurias galėtų dainuoti lygiagrečiai. Nebėra prigimtinio harmonijos pojūčio, antrojo balso derinimo pagal pirmąjį. Tai suprantama, nes tradicija jau pamiršta. Abejoju, ar pasakymas „Lietuva – dainų kraštas“ mums dar tinka...

Na, bet prisiminkime sutartinių tradiciją, kurią iš dalies jau reikėjo rekonstruoti – pavienių entuziastų pastangomis (tarp jų ir Jūsų pačios nuoseklia veikla) ji, buvo sėkmingai atkurta. Reikėtų nenuleisti rankų ir kitais atvejais. O kaip sutvirtinti vietos žmonių nuovoką, gebėjimą pasirinkti tai, kas vertingiausia?

Kadangi natūralus perėmimas iš mamų ir močiūčių beveik nutrūkęs, bandoma mokyti folkloro ansambliuose, mokyklose. Vis dėlto kai namuose to dainavimo nebėra, tai jo mokoma tarsi primesto formaliojo ugdymo dalyko. Be to, regionuose dažnai griebiamasi net ne savo krašto repertuaro, bet ką per radiją nusi klausė, kas patiko, dainuojant geriems ansambliams. Ieškoma tokių dainų, kurios greitai išmokstamos, nesudėtingos, pagavios, linksmos. Yra, pavyzdžiui, Švenčionių krašte tokios savitos vienbalsės, minorinio atspalvio dainos, bet vietiniam jaunimui jos atrodo vienodos, nuobodžios, negražios. Mokytojai, būrelių vadovai, norėdami, kad apskritai būtų dainuojama, „įdomesnio“ repertuaro dairosi svetur. Gaila, kad slystama paviršiumi, negalvojant, kam apskritai tos dainos reikalingos. Aišku, yra ir tokių vadovų, kurie vieni ar su mokiniais užrašo savo krašto tautosaką iš vietinių žmonių ir pan. Ypač džiugu, kad buriasi jaunimo grupelės, norinčios puoselėti savo krašto folklorą (pavyzdžiui, Varėnoje), bet jų labai nedaug.

Didmiesčiuose vyksta folkloro festivaliai, į kuriuos būtinai kviečiami atvykti dainininkai iš kaimų, žavimės jais, o tie žmonės skundžiasi, kad savo kaimuose ar miesteliuose jie nebereikalingi. Štai Adučiškio-Lazdinių etnografinį ansamblį pristatėme pasauliui kaip natūralų, išsaugojusį senąją dainavimo tradiciją (šio ansamblio paruginės giesmės skamba UNESCO filme apie sutartines), jis nuo seno buvo folkloristės Laimos Burkšaitienės palaikomas. Ansamblio žmonės didžiuojasi savo dainomis, jiems lyg ir nekyla noras ką

nors keisti, bet savo aplinkoje jie beveik neberanda kur pasirodyti. Partizanų ar kariškas dainas kartais dar padainuoja per miestelio šventes, bet ir čia darosi vis sunkiau įsiterpti, jie niekam nebeįdomūs. Sakyčiau, panaši situacija kaip mūsų Nacionalinėje TV – žemo lygio etnokultūrinės pramoginės laidos pateisinamos gerais reitingais, tad ir kultūros darbuotojai rajonuose sako, kas gi ateis į šventes, jei seni žmonės dainuos savo liūdnas dainas. Ieškoma „svetimų pranašų“, kad įtikytų vietiniam prastam skoniui, kad tik visiems būtų linksma. Tikrieji to krašto žmonės tampa nebereikalingi tarp savų.

Kaip sužadinti etnografinių regionų žmonių pasididžiavimą savo išskirtinumu? Juk gal tai padėtų spręsti ne tik estetines, etines, bet ir socialines problemas?

Manau, viską lems įvairių sričių žmonių, kuriems rūpi išlaikyti regiono savitumą, susitelkimas ir pastangos. Ir architektų, ir kraštovaizdžio specialistų, ir šiuolaikinio meno atstovų, kultūros ir meno vadybininkų, vietinių papročių ir kulinarinio paveldo žinovų, be abejo, ir etninės muzikos ekspertų. Šiems, beje, tektų sudėtingiausia užduotis, nes ne tik paprastiems žmonėms, bet ir kitų sričių specialistams atrodo, kad tradicinis dainavimas ar muzikavimas skirtas tik pramogai – linksmam fonui sukurti, pavyzdžiui, pasitikti svečius, atvykusius į kaimo turizmo sodybą, pagroti ragaujantiems vietinius patiekalus ir pan. Reiktų tą stereotipą kaip nors, kad ir labai pamažu, keisti... Tradicinis dainavimas – tai ne tik melodija, intonacija, bet ir ypač glaudus kiekvienos intonacijos ryšys su tarpe. Kai dainuoja kaimiečiai, atsiranda sunkiai iššifruojamos subtilybės – susidaro tokia subtiliai pulsuojanti, trapi ritmika. Kai tą pačią dainą bando išmokti folkloro, vadinamasis antrinis, ansamblis, vis tiek neskamba taip gyvybingai. Senimas net užkimusiais balsais dainuoja su didesne įtaiga. Nes dainavimas – vienas iš kertinių tapatybės dėmenų, susijęs su gyvenamąja aplinka, pačia gyvensena...

Visada daug tikimasi iš mokytojų. Kaip suvienyti jų ir vietos bendruomenių jėgas? Juk jei vaikų darželiuose

viskas būtų grindžiama sava medžiaga, mokyklose tęsti tokią praktiką būtų lengviau ir natūraliau. O jei dar pastiprintų kultūros renginiai... Įstatymų leidėjai jau lyg ir priėmė nemažai teisės aktų, palankių etninei kultūrai, bet mokyklų programose jos kol kas pasigendama.

Ne vienas iš pažįstamų, bičiulių yra pasakojęs, kad širdis atsigauja, artėjant prie savojo krašto, atpažįstant gimtąjį kraštovaizdį, jam būdingą augaliją, kalvas ir kalnelius. Nejučia pradeda šnekėti tarmiškai, o liežuvis jau tarsi jaučia naminių patiekalų skonį... Atrodytų, širdis turėtų „uždainuoti“ ir to regiono dainas su joms būdingomis intonacijomis! Deja, dainavimo tradicija, kaip jau sakiau, pertrūkusi. Tad kuo skubiau reiktų ją atkurti ir kūrybiškai plėtoti, jei nenorime prarasti vienos iš svarbiausių savo tapatybės gijų. Tai didžiąja dalimi susiję su muzikinio ugdymo sistema.

Lietuvos, kaip ir visos Europos, muzikinė praktika ir pedagogika jau bemaž tūkstantį metų grindžiama mažoro ir minoro dermėmis. Mažoro-minoro sistema vis labiau plinta ir kituose žemynuose, nors ten nuo seno gyvavo derminio mąstymo sistemos. Kaip žinome, vengrų muzikos grandai – etnomuzikologai, kompozitoriai, pedagogai – Bela Bartókas, Zoltanas Kodaji jau kadaise ragino, kad nacionalinė muzikos pedagogika būtų plėtojama, remiantis folkloru. Jų suformuota sistema gyvybinga iki šiol – nuo darželių iki Ferenco Liszto muzikos akademijos. Tokia – tautinė – linkme lietuvių pradinį muzikinį lavinimą plėtojo ir iškilus pedagogė Vida Krakauskaitė (kas nežino jos vadovėlių „Jaunasis pianistas“, „Lakštutė“). To siekia entuziastingas muzikos pedagogas, etnomuzikologas Eirimas Velička, apgynęs daktaro disertaciją „Lietuvių etninė muzika pradinį klasių muzikinio ugdymo sistemoje“ (2005). Velička nustatė, kad mažoro-minoro dermės remiasi palyginti vėlai išsikristalizavusiais muzikinės klausos gebėjimais: pustonio ir tono skyra, intervalų kokybės, dermės laipsnių hierarchijos ir traukos pojūčiais. Todėl šiomis dermėmis pagrįstą melodiką vaikai ne visuomet lengvai suvokia. Muzikinės kalbos požiūriu vaikams tinkamesni paprasti kūrėniai, atitinkantys ankstyvąją muzikalumo raidos fazę. Jų ypač gausu archajiniuose muzikinio folkloro sluoksniuose. Taigi,

remiantis kai kurių muzikologų, kompozitorių, muzikos psichologų tyrimais ir praktine muzikos pedagogų patirtimi, galima teigti, kad geriausia vaikus pradėti mokyti muzikos nuo prigimtinės muzikos kalbos, kaip ir kalbėti gimtąja kalba. Juk drauge su muzikiniu folkloru, perduodamu iš kartos į kartą ilgus šimtmečius, paveldima ir visa tautos pasaulėgirda, įgyjamas tvirtas dvasinis stuburas, pusiausvyros, stabilumo, saugumo, plačiąja prasme – „savumo“ jausmas. Suprantama, ugdymo sistema pagrįsta bendralietuviškomis vertybėmis (aišku, greta universaliųjų – europietiškujų ir pasaulio). Vis dėlto regionuose ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas to krašto folklorui. Etninis dainavimas pagal svarbą prilygsta kalbėjimui gimtąja kalba (tarme ar šnekte). Juodu turėtų eiti greta, sudarydami tautinės tapatybės, savivokos ir savivertės pagrindą. Be abejo, būtina pažinti ir kitų šalių muzikinę kultūrą, kad galėtume geriau suvokti savosios išskirtinumą ir vertę.

Kai kas mano, kad tie, kurie rūpinasi etninės savasties išsaugojimu, yra įstrigę praėjusiame laike, tarsi bando ir kitus atitraukti nuo to, kas aktualu dabar...

2017-ieji etnokultūrinei tapatybei itin svarbūs kaip Lietuvių kalbos kultūros, Kazio Bradūno, Algirdo Juliaus Greimo, Tautinio kostiumo ir Piliakalnių metai. Deja, tautinis kostiumas, netikėtai tapęs politinių ginčų objektu, įgavo nekokį įvaizdį, tarsi perlenkimas, kai kam – net prievarta. Aišku, kaip kiekvienas dalykas, primetamas iš šalies, taip ir tautinis kostiumas, žadėtas Lietuvos vaikams, sukėlė nemažos tautos dalies pasipiktinimą. Ir tai visiškai suprantama. Jei aš to visiškai nebranginu, nesuprantu, kodėl turėčiau pasiduoti kažkieno „prievartinei“ iniciatyvai? Viską reikėtų pradėti nuo mąstysenos, nuo išprusimo, kiek pačiam žmogui svarbu per rūbą ar per dainą išreikšti save, savo tautinę tapatybę. Nes jei nesvarbu, tada iš tikrųjų visa tai atrodys tarsi prievolė.

Piliakalnių metai irgi galėtų smarkiai paveikti tapatybės sampratą ir paieškas. Tačiau varymas „į gamtą ir istoriją“ tikrai nepagelbės, reikia natūraliai sužadinti norą pažinti. Yra puikaus jaunimo, kuris rengia žygius, lanko piliakalnius, juos tvarko. Kai buvau

studentė, draugaudavome su istorikais, jie sudarydavo maršrutus ir keliaudavome. Atsimenu, užlipę į pačią piliakalnio viršūnę, dainuodavome. Stiprus pojūtis – vėjuota, šalta, stovim kažkur padebesiuose ir plėšiam: „*O mes stovėsime ir nedrebėsime, mes visus pergalsime.*“

Šiomet kartu su kitais tarptautinio folkloro festivalio „Skamba skamba kankliai“ rengėjais svarsčiau, kaip suderinti piliakalnių ir sutartinių idėjas. Jau prieš keletą metų buvo kilusi mintis sutartines vilniečiams ir miesto svečiams pateikti kitaip – ne koncertų salėse, o miesto erdvėse, parkuose. Taip atsirado Sutartinių takas, kuriuo eidami klausytojai girdėtų vis kažką kita. Tokią idėją parsivežiau iš Sardinijos, mažo Irgoli miestelio, kur mes, etnomuzikologai, vaikščiojome siauromis gatvelėmis paskui vedlius ir klausėmės įvairiausių sardų grupelių dainavimo, muzikavimo. Tai padarė didžiulį įspūdį. Pabandėme tai pakartoti Vilniaus senamiestyje, nutiesėme Sutartinių taką senamiesčio gatvelėmis, o prieš keletą metų panašus Sutartinių takas nusidriekė per Bernardinų sodą. Kadangi sutartines glaudžiai susijusios su gamtos garsais, labai tiko jas giedoti po kokių nors storu medžiu ar prie pat Vilnelės. Šiomet sutartinių takas apjuos Rokantiškių piliavietę. Tokiame gamtos ir kultūros prieglobstyje galima sukurti ypatingą erdvę. Vilniuje yra daug smalsių, mėgstančių keliauti žmonių, raginsime, kad keletas būrių ateitų nuo Pučkorių atodangos, vadovaujami nenuilstančių žygeivių – archeologo Vykinto Vaitkevičiaus, geografų Tado Šidiškio ir Nijolės Balčiūnienės. Pakeliui bus pasakojama apie piliakalnius, apie Vilniaus apylinkes, istorinius įvykius ir pan. Čia tik vienas iš daugybės pavyzdžių, kaip aktualizuoti senovę, patiems „neužstringant“ joje ir pritraukiant jaunąją kartą.

O juk yra ir daugybė šiuolaikinių meninių projektų, derinančių tradicijas su inovacijomis. Vien sutartinių srityje pastaraisiais metais įgyvendinta daug savitų sumanymų (beje, apie alternatyvią sutartinių raišką jau parašytas net magistro darbas). Paminėčiau Daliaus Naujo-Naujokaičio projektą „Sutartinės ant stogo“ (*Lithuanian Sutartinės. The Choir on the Roof*), muzikinius spektaklius „Sutartinių ir flamenko jungtuvės“, „Rasų ratas“ (autorė ir režisierė Brigita Bublytė),

projektą „Mugamas ir sutartinės: dialogai“ (autorius ir kompozitorius Teymuras Nadiras) ir kt. Taigi, tradicija atvira, vis atsinaujinanti...

Mano studijų metais dar buvo gausu autentiško folkloro, kol visiems galvas išplovė televizorius. Jau kalbama apie antrinę folklorą, kuris pamažu išstums pirmąją... Ne visi ir skiria tuos dalykus. Ar reikėtų tą labiau akcentuoti, ar džiaugtis, kad bent į tą pusę žiūrime?

Anksčiau, kai miestiečiai dar nebuvo taip smarkiai atitrūkę nuo autentiško dainavimo, takoskyra neatrodė labai svarbi. Folkloro ansambliams iš pradžių buvo svarbu tiesiog dainuoti senąsias liaudies dainas, ne labai ir svarstant, „kaip“ jas dainuoti, kuo dzūkiškas dainavimas skiriasi nuo aukštaitiško ir pan. Beje, dabar gana daug folkloro ansamblių kur kas labiau stengiasi priartėti prie autentikos, būdingos konkreitiems regionams, net siekia kiek įmanoma tiksliau atkartoti patį kaimo ansamblių skambesį – ir melodijos vingius, ir balso tembro spalvą, juk kiekviename regione balso spalva savita. Nereikia būti etnomuzikologu, kad išgirstum, kaip smarkiai skiriasi, tarkim, šiek tiek rėksmingas dzūkų dainavimas nuo šviesaus, skaidraus, lengvai plevenančio Rytų aukštaičių dainavimo, o šis – nuo tamsaus, klampaus, tęsiamo žemaičių gaudimo ir pan. Folkloro ansamblių dabar esama visokių – vieni arčiau autentikos, kiti labiau paveikti „bendraliaudiško“ dainavimo ir pan. Vis dėlto daugelis jų juda, galima sakyti, viena bendra kryptimi.

Didesnė bėda – pati tradicinio dainavimo ir muzikavimo samprata, pagal kurią susilieja ir daugmaž autentiškas atlikimas, ir kičas. Meškos paslaugą daro TV laida „Duokim garo“, nes joje suveliama viskas – ir gyvoji kaimo tradicija, ir folkloro ansambliai, ir posovietinės kaimo kapelos, be to, kviečiami estrados, popso atlikėjai, žodžiu, pasidarė tikras jovalas. Tiesa, kartkartėmis pasigirsta ir gerų dalykų. „Duokim garo“ laida per visą savo gyvavimo istoriją atliko ir tam tikrą etninės savimonės žadinimo misiją, iš sąstingio išjudinusi regionų žmones. Žinau, kad daugybė muzikantų, kurie savo armonikas jau buvo užkėlę ant aukšto, vėl pradėjo muzikuoti, ieškoti bendraminčių, su kuriais

galėtų pagroti, vėl pradėjo burtis kaimo dainininkai, kad galėtų pasirodyti per TV. Laidos vedėjai stengiasi prusinti žiūrovus, tačiau esmės tai nekeičia. Daug šiuolaikinių kultūros žmonių tos laidos išvis nebežiūri, kiti nebegali pakęsti „tradicinės“ muzikos – jie ją tiesiog išbraukė iš savo kultūrinio akiračio. Jau pats žodis folkloras daugeliui tampa vos ne keiksmazodžiu. O prodiuseris sako: „Neburnokit, laida turi aukštus reitingus“. Tačiau lygiuodamiesi vien į reitingus, toli nenuesisime, nes iš tokių laidų daug kam atrodo, kad tradicinė muzika yra pramoginė, skirta vien pasilinksinti arba tiesiog abejotino lygio mėgėjų kultūra. Viešėdama kaimuose įsitikinau, kad daugelio dainininkų gyvenimo svajonė – papulti į laidą „Duokim garo“, va, sako, dalyvavau, tai galėsiu ramiai numirti. Prisimenu, kaimo močiutės, atvykusios į folkloro ekspedicijų vakarus, kuriuos rengdavome Muzikos akademijoje, prašydavo nuvežti prie Aušros vartų ir sakydavo, kad dabar jau galės ramiai numirti. Štai kaip keičiasi vertybės.

Kai kurios tradicinės apeigos po truputį virsta kultūriniais žaidimais. O gal tie žaidimai padės grąžinti apeigiškumą dvasią, pagilins jo sampratą?

Apeigiškumas gali būti kuriamas ir netiesiogiai, nebūtinai kartojant ar imituojant autentišką tradiciją, galima laikytis tik tam tikrų apeigos bruožų (iškart atmintyje iškyla Broniaus Kutavičiaus oratorijos). Aš pati jau gal dešimt metų bandau sutartinių koncertus paversti savotišku muzikiniu ritualu, į kurį per daugkartinius sutartinių kartojimus įsitraukia ir žiūrovai. Kitu atveju, pavyzdžiui, projekte „Protėviai“ (*Ancestors*), sukurtame bendradarbiaujant su Londone gyvenančiu amerikiečių smuikininku ir kompozitoriumi Abrahamu Brody'u, klausytojai kartkartėmis iš tikrųjų įtraukiami į sutartinės atlikimą, apsupame juos (ar tik vieną pasirinktą žiūrovą) ratu ir pan.

Bandymų rekonstruoti paskirus apeiginius kokios nors tradicinės šventės sandus arba visą apeigą (šventę) būta nuo seno. Prisiminkime kad ir garsiąsias „Senovės kupiškėnų vestuves“, greitai minėsiandčias 100-metį. Jos neabejotinai padarė didžiulę įtaką Lietuvos kultūrai.

Kupiškio krašte dar esama gyvų šio spektaklio dalyvių ir žiūrovų. Kas kita tradicinę šventę surengti mieste, tarsi „perkeliant“ ją iš tradicinės aplinkos. Prisimenu, kaip nenatūraliai Vilniaus centre atrodė pirmosios Jolinės (Rasos) – folkloro ansambliai net nenorėjo jose dalyvauti, atrodė visiškai nesąmonė vietoj šventės gamtoje švęsti „ant asfalto“. Vėliau, perkėlus Rasas į Verkių regioninį parką, jos ten prigijo.

Vis dar diskutuojama, kaip Vilniuje turėtų būti švenčiamos Užgavėnės. Kasmet jos šiek tiek kitokios, ieškoma tinkamesnių erdvių, naujų raiškos būdų. Dabar priimtas Užgavėnių modelis yra žemaitiškas – statoma Morė, kuri šventės pabaigoje sudeginama, mieste šurmuliuoja persirengėlių su įvairiausiomis kaukėmis būriai ir t. t. Tokia šventės rekonstrukcija, galima sakyti, jau tapusi visuotinė, nes pastaruoju metu taip švenčiama jau beveik visoje Lietuvoje. O Rytų Aukštaitijoje per Užgavėnes svarbiausi ne persirengėliai, bet apeiginis važinėjimas arklių tempiamomis rogėmis, ne Morė, bet Gavėnas ir t. t. Taigi ir Vilniui galbūt tiktų važinėjimasis brikelėmis arba rogėmis, pavyzdžiui, po Vingio parką, senųjų dvidalių dainų antifoninis dainavimas, šventės dalyviams sustojus abipus Vilnelės, ir pan.

Beje, neseniai įsiplieskė karštos diskusijos dėl Užgavėnių „žydo“ kaukės persirengėlių karnavale. Lietuvos žydų bendruomenė piktinosi, esą šis personažas įžeidžia, niekina jų tautą, žiniasklaida, perlenkdama lazda, netgi teigė, kad tradicinės Užgavėnės „*pasižymi nacistine simbolika ir sudaro galimybes naujo žydu holokausto pradžiai*“. Dalis lietuvių „žydo“ kaukę irgi vertina priešaringai – akivaizdu, kad žmonės nebežino, nebesupranta tradicijų, interpretuoja jas šiuolaikiniame kultūriniame ir politiniame kontekste, įžvelgdami čia net etninės nesantaikos kurstymą. O britų dienraštis *The Guardian* lietuviškąsias Užgavėnes 2017 m. įtraukė į geriausių alternatyvių Europos karnavalų dešimtuką...

Taip, pasaulis keičiasi, vis daugiau žmonių tolsta nuo tradicijų. Todėl daugelis kultūros, net bendravimo „kodų“, anksčiau buvusių norma, tampa nebesuprantami, užgaulūs ir pan. Štai kad ir kadaise buvę nekalti vaikų pasierziniai (tam tikrų ydų išjuokimas, nepik-

ti pasišaipymai iš vardų), pavyzdžiui, „Barbė – devyn-darbė“, „Martynas – papartynas“ ir pan. Prisimenu, mane kieme erzindavo „Daiva – pamaiva“, bet aš nei pamaiva buvau, nei mane tie žodžiai užgaudavo. Niekada nebūčiau pagalvojusi, kad ši vaikų tautosakos rūšis taps draudžiama – mat dabar ji priskiriama patyčioms, kurios yra itin opi mokyklų problema. Taigi, vėl, kaip ir Užgavėnių „žydų“ ar „čigonų“ atveju, kyla kultūrinis nesusipratimas – tradiciniai vaikų pašmaikštavimai, anksčiau neturėję nieko bendra su šurkščiu kitų žeminimu, niekinimu, ignoravimu ir pan., šiandien, kai mokyklose vykdoma patyčių ir smurto prevencija, tampa tabu. Kodėl įvyko toks virsmas? Ar mes vaikystėje buvome „kietaskūriai“, ar šiuolaikiniai vaikai perdėtai jautrūs savo atžvilgiu, dvasiškai lengviau pažeidžiami?

Vilniuje esama ir labai sėkmingų bandymų senas apeigas paversti šiuolaikiniu kultūros renginiu. Vienas iš tokių – Eglės Plioplienės sumanytas rudens Lygiadienis, pradedamas simbolišku „ožio deginimu“, prisimenant istoriniuose šaltiniuose minimą ožio aukojimą derliaus nuėmimo pabaigtuvių šventėse. Buvo tartasi su Norbertu Vėliumi, kurio manymu, per lygiadienį dera prisiminti ožio aukojimą, su Gintaru Beresnevičiumi, kuris pabrėžė ugnies svarbą šiai šventei. Pirmasis šiaudinio „ožio aukojimas“, įvykęs 1995 m., pamažu peraugo į kasmetinį Ugnies skulptūrų renginį, sutraukiantį minias vilniečių su vaikais, panašias šventes ėmė rengti ir daugelis kitų Lietuvos miestų. Šiaudų skulptūras „gamina“ žymiausi Lietuvos skulptoriai, muzikinį foną gyvai kuria įvairūs tradicinės muzikos puoselėtojai: folkloro ansamblis „Visi“, sutartinių giedotojų grupė „Trys keturiose“, apeiginio folkloro grupė „Kūlgrinda“, jaunimo folkloro grupė „Lygaudė“, dainininkė Veronika Povilionienė, džiazio muzikantai Arkadijus Gotesmanas, Petras Vyšniauskas ir kt.² Taigi, praeitis turi pakankamai erdvės dabartyje.

Dėkoju už pokalbį. ■

¹ <http://www.kalbam.lt/?p=337899>

² <http://www.microsystems.lt/vilniausugnis/Ugnies%20skulpturu%20magija.pdf>